

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ПІДХОДИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНІЙ СФЕРІ

Визначено зміст інституціональних підходів розвитку екологічного підприємництва. Здійснено систематизацію існуючих доктринальних форм інституціональних підходів розвитку. Розглянуто інституціональні підходи розвитку екологічного підприємництва в рекреаційно-туристичній сфері.

Ключові слова: екологічне підприємництво, інституціональний підхід, рекреаційно-туристична сфера, туризм, рекреація.

Постановка проблеми. Держава Україна, з огляду на географічні чинники, має унікальні можливості до еволюційного розвитку рекреаційно-туристичної сфери господарювання, що в свою чергу є одним з потенційно нон-агресивних векторів економічних зрушень по відношенню до екології. Екологічне підприємництво, як один з найдієвіших методів диверсифікації капіталів, має унікальну економічну еластичність, що зумовлює його статус, як «перспективного для впровадження» в рекреаційно-туристичній сфері. Проте, наявність вектору економічних зрушень та дієвого методу диверсифікації капіталів не є достатнім для активування процесів економічної конвергенції навіть на доктринальному рівні, що призводить до зменшення практичної аксіологічної характеристики обох елементів. З огляду на складність процесів економічної конвергенції, вельми важливим є пре-конфігурація обох елементів, що найбільш доцільно проводити у вигляді формування інституціональних підходів до розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичним питанням розвитку екологічного підприємництва у аспекті теми даного дослідження присвятили свої праці такі науковці, як Андрєєва Н.М., Бевзенко В., Борейко В., Буркинський Б.В., Воробйова О.А., Галушкіна Т.П., Гаман П.І., Голубець М.А., Дишловий І.М., Мартинюк О.В., Нездоймінов С.Г., Новосельська Л.І., Носова О.В., Реутов В.Є., Стеценко М., Турянський Ю.І., Фесенко О.А., Харічков С.К. та інші.

Метою дослідження є здійснення аналізу змісту інституціональних підходів розвитку екологічного підприємництва в рекреаційно-туристичній сфері.

Виклад основного матеріалу. Продукування дієвих інституціональних підходів до економічного розвитку завжди пов'язане з цілою низкою проблем. По-перше, інституціональна теорія одна з найбільш не уніфікованих теорій, що зумовлює критичний плюралізм дефініцій. По-друге, інституціональні підходи розвитку, що застосовуються в економічному середовищі завжди повинні бути системно структурованими. По-третє, інституціональні підходи розвитку в економічній сфері мають вельми низький коефіцієнт можливої уніфікації, на відміну від подібних підходів в юридичній, стратифікаційній та інших сферах. По-четверте, економічні зрушення зумовлюють перманентну зміну коефіцієнту корисної дії вже впроваджених інституціональних підходів (від часткової втрати ефекту корисної дії до повного нівелювання корисності або, навіть, до створення прецедентів негативного впливу на один чи кілька елементів системи). Це правило «економічної мобільності» зумовлює неможливість створення уніфікованого інституціонального підходу без урахування темпоральних характеристик та вимагає від суб'єкту впливу постійної кореляції чи повної заміни підходу, що в свою чергу в значній мірі обґрунтовує потребу в формуванні плюралізму підходів всупереч моно структурній моделі. В той же час, як зазначає В.М. Коритцев, інституціональні підходи щодо дослідження економіки, є традиційним способом фактологічного та теоретичного аналізу, який надає можливість здійснити суб'єктне моделювання економічної поведінки [1].

Форми інституціональних підходів розвитку екологічного підприємництва включають в себе наступні обов'язкові елементи, які є унікальними для кожної окремої форми: суб'єкти регуляторного впливу, об'єкти регуляції, предмет економічних відносин, сталі економічні моделі, методи реалізації цілей та завдань, засоби економічної корекції та засоби протидії негативному впливу на регульовані відносини. Саме зазначена система елементів критично відрізняє економічні інституціональні підходи від галузей права, що ототожнюються більшістю прихильників неklasичної інституціональної теорії.

Виходячи з окреслених вище концептуальних засад, доцільно провести систематизацію наявних доктринальних форм інституціональних підходів розвитку економічного підприємництва. Як зазначає О.В. Носова, у якості загальних теоретико-методологічних засад дослідження інституціональних підходів, слід виокремлювати певні риси, характерні для кожного окремого напрямку, що було враховано при виокремленні авторських форм інституціональних підходів (див. табл. 1.)[2].

Таблиця 1-Форми інституціональних підходів розвитку економічного підприємництва

Форма	Зміст
Індивідуально-структурна	Виділяє як домінуючий структурний елемент суб'єкта регуляторного впливу, проводячи відносну кореляцію між індивідуальним (особистим) та інституціональним (підприємства, установи, організації) аспектами. Слід зазначити, що дана форма під індивідуальним (особистим) має на увазі не усіх фізичних осіб, що приймають участь в економічних відносинах (фізичні особи – підприємці), а лише тих, що мають відповідні владні повноваження (державні службовці, представники органів місцевого самоврядування та інші). Інституціональний аспект характеризує вплив на економічні відносини з боку усієї установи чи організації, що виявляється у прийнятті колегіальних (імперсональних) та одноособових імперативних рішень від імені всієї установи. Індивідуальні та інституціональні аспекти в розрізі одноособового прийняття рішення відрізняються тим, що прийняття рішення адміністративного впливу в інституціональному аспекті завжди пов'язане з керуючим статусом особи, що його приймає (директор, начальник), натомість, як індивідуальний аспект передбачає нормативно-обумовлені повноваження щодо адміністративного впливу, які в більшій мірі реалізуються у актах адміністративного реагування (податкові інспектори, слідчі і т.д.). Зазначена форма за методом впливу у переважній більшості використовує імперативний метод, що пов'язаний з реалізацією регуляторного впливу. Серед базових недоліків цієї форми інституціонального підходу, можна зазначити: відсутність урахування економічної кон'юнктури; невисока ефективність імперативного методу регулювання в економічних відносинах; залежність ефективності від суб'єктивного фактору і т.ін.
Статусна	Передбачає базовим елементом економічний статус суб'єкта відносин. Економічний статус, на відміну від юридичного, не полягає у правосуб'єктності господарюючої особи, а включає в себе цілу низку економічних показників, як-то, рівень капіталізації, статутний капітал, економічна рентабельність виробництва та інші показники. Метод регулювання є диспозитивним. Статусна форма має суттєве значення для розуміння структури суб'єктів ринку, проте ігнорування владно - імперативних аспектів може призвести до виникнення у подальшому певних недоліків та упущень, а саме: збільшення тривалості економічних трансформацій; критичне зростання економічних ризиків, відсутність можливості стратегічного планування розвитку екологічного підприємства і т.д.

Продовження табл.1

Форма	Зміст
Нормативна	Акцентує увагу на правовому полі економічних правовідносин. Слід зазначити, що нормативна форма не звужує інструмент регулювання до нормативно-правових актів (закони, підзаконні акти і т. ін.), а повністю охоплює всі норми права, в тому числі і економічні звичаї, економічні традиції та ін. Візуалізацію існуючих правил ведення економічної діяльності важко переоцінити, проте, побудова регуляторного впливу лише на нормативних моделях має цілу низку недоліків: низький коефіцієнт корисної дії, що суперечить законам економіки; повне нівелювання корисної дії за умови відсутності режиму законності та невисокого рівня правової культури; постійна потреба в адмініструванні рівня виконання вимог нормативів, що призводить до значних витрат; і т.п.
Біхевіористська	Одна з найсуб'єктивніших форм структурування економічних інститутів, що будується на поведінкових моделях, які обумовлені аксіологічними переконаннями та аспектами персональної соціалізації. Зазначена форма формує інститути як на особистісному рівні, так і на стратифікаційному. Серед недоліків можна окреслити такі: короткий термін валідності аналітичних результатів; над структурованість первісного рівня аналізу; неможливість передбачення всіх перемінних при стратегічному плануванні, що призводить до суттєвої можливості виникнення форс-мажорних ситуацій і т.п.
Атрактивно-біфуркаційна	Візуалізує два базових елементи економічної діяльності: економічна привабливість та економічна стійкість (внутрішньо-структурна та зовнішня). Сфера атракції вельми важлива як в суто бізнесовому напрямі, так і в сфері державного індикативного регулювання, що дозволяє створювати економічні маркери. Економічна стійкість дозволяє оцінити наскільки суб'єкт економічних відносин стійкий у своїй внутрішній структурі (виробництво, трудові ресурси і т.п.) та наскільки він готовий для адекватної відповіді на виклики ринкової кон'юнктури. До недоліків даної форми варто віднести: ігнорування нормативних аспектів розвитку; потреба в постійному корегуванні регуляторного впливу; наукоємність та ресурсоємність і т. ін.
Економічної мобільності	Спрямована на економічні відносини, як на головний чинник розвитку ринку. На відміну від дослідження статичних моделей (статусу і т.п.), економічна мобільність зорієнтована на виявлення усіх економічно значущих відносин та їх наступній систематизації. Якісний склад економічної динаміки досліджується на мікро-, мезо-, макро-, національному та міжнародному рівні. Серед вад зазначеної форми слід визначити: необхідність перманентної кореляції в умовах відсутності циклічності; хвильовий характер багатьох методів регулювання (відкладена на визначений чи на опціональний строк дія); неможливість встановлення валідних результатів без урахування зовнішніх та змінних факторів; і т.п.
Комплексної конвергенції	Синтетична форма інституціональних підходів розвитку екологічного підприємництва, що поєднує в собі риси усіх зазначених вище форм. Безумовним є той факт, що комплексна конвергенція має найбільшу ресурсоємність серед усіх форм, проте, якісна побудова дослідження та структурування висновків дозволяють досягати сталого розвитку економіки в цілому без критичного зміщення акцентів. Недоліки даної форми: ресурсоємність; наукоємність; складність систематизації висновків в умовах різномірності показників; і т.п.

Формою для побудови системи інституціональних підходів розвитку екологічного підприємництва в рекреаційно-туристичній сфері обрано форму комплексної конвергенції. Жоден з інституціональних підходів не є темпорально незмінним з огляду на постійні динамічні зміни в структурі економічних відносин, тому доцільним є формування низки інституціональних підходів з різними сферами впливу з метою можливості створення якісного та поступового еволюційного руху. Організація цілісної системи інституціональних підходів розвитку є обов'язковим елементом пре-адміністрування для суб'єкту впливу. Формування лише одного інституціонального підходу перед початком впливу на предмет і об'єкт відносин неминуче призведе до відкладених негативних наслідків.

Серед інституціональних підходів розвитку екологічного підприємництва в рекреаційно-туристичній сфері доцільно виділити:

1) Маржинальна оптимізація (англ.:margin optimization) – системний вплив з боку влади на економічні відносини в рекреаційно-туристичній сфері за допомогою індикативно-диспозитивних методів. Суб'єкт впливу: держава, органи місцевого самоврядування. Мета: досягнення оптимального рівня економічних показників (об'єм продажу, собівартість, прибутку)/нівелювання стагнаційних процесів/диверсифікація капіталу). Інструменти впливу: податкові пільги; дотації; угод сумісних проектів і т.п. Загрози при застосуванні: низький рівень акцепту з боку бізнесу за умови економічної недосконалості оферти; перманентні втрати з боку держави в бюджетній сфері; можливість виникнення економічних перекосів при надмірному адмініструванні лише екологічного підприємництва в рекреаційно-туристичній сфері; і т. ін..

2) Поміркований етатизм (англ.:moderate etatism) – формування ринкових відносин в рекреаційно-туристичній сфері за умови повного домінування волі держави. Суб'єкт впливу: держава. Мета: системні зміни в рекреаційно-туристичній сфері за висунутою державою моделлю. Інструменти впливу: санкції; заборони; ліцензування за непрозорими процедурами/принципами і т. ін. Загрози при застосуванні: висока вірогідність зниження присутності приватного сектору у векторі екологічного підприємництва в рекреаційно-туристичній сфері; монополізаційні процеси; стагнаційні процеси та формування прецедентів відставання в технологічному аспекті; і т.п.

3) Сегментарна валоризація (англ.:segmental valorisation) – діяльність держави з переоцінки чи збільшення капіталу екологічного підприємництва в рекреаційно-туристичній сфері (вартість послуг/продукції, вартість цінних паперів екологічних підприємств і т.п.). Суб'єкт впливу: держава. Мета: досягнення рівню економічної рентабельності екологічного підприємництва в рекреаційно-туристичній сфері за допомогою створення валоризаційної надбавки до екологічного продукту чи штучного збільшення капіталу екологічних підприємств. Інструменти впливу: індексація; нормативні коефіцієнти до економічних розрахунків; ринок інвестиційних сертифікатів (англ.:mutual fund shares); і т.п. Загрози при застосуванні: можливий розвиток інфляційних процесів; деформація міжгалузевої конкуренції за рахунок зміщення коефіцієнту економічної привабливості; біржові коливання; і т.п.

4) Мінімальної присутності (англ.:minimal presence; франц.: laissez-faire) – обрання державою курсу на роздержавлення (приватизацію) екологічних підприємств в рекреаційно-туристичній сфері та створення режиму «максимального сприяння» для розвитку ринку екологічних послуг за рахунок приватного сектору. Суб'єкт впливу: представники приватного сектору економіки (в більшій мірі); держава (в меншій мірі). Мета: повна дерегуляція з боку держави рекреаційно-туристичної сфери та створення передумов для вільного розвитку екологічного підприємництва за ринковими законами. Інструменти впливу: приватизація; дерегуляція (скасування необхідності отримання ліцензій, дозволів, тощо); і т.п. Загрози при застосуванні: зниження якості екологічного продукту за рахунок відсутності інспектування з боку держави; системні порушення правил вільної конкуренції (демпінгування; картельні змови; тощо); повна незахищеність

екологічного підприємництва в рекреаційно-туристичній сфері від економічних коливань (кризи; інфляційні процеси; і т.п.); можливість повного знищення всієї сфери в разі втрати нею економічної привабливості, що призведе до ситуації колапсу; і т.п.

5) Структурної комунітарності (лат.: *structuram communitas*) – формування на базі ординарної чи синтетичної стратифікаційної одиниці групи навколо економічних інтересів з обов'язковим веденням економічної діяльності в розрізі екологічного підприємництва. Суб'єкт впливу: стратифікаційна одиниця. Мета: формування ринкової кон'юнктури в рекреаційно-туристичній сфері за рахунок ініціативних дій суб'єктів господарювання з послідуочим створенням сталої системи лобювання та захисту власних інтересів. Інструменти впливу: громадські організації (профспілки, тощо); фінансово-промислове групування (консорціуми, концерни, тощо). Загрози при застосуванні: можливість появи депресивних регіонів, що не матимуть груп лобювання; перспективи до монополізації ринку (монопсонізації, олігополізації); нівелювання загальнодержавних інтересів; тощо.

6) Міжнародного екологічного патерналізму (англ.: *international environmental paternalyzm*) – розробка, фінансування та контроль екологічних проектів на території України ініційованих міжнародними організаціями та іноземними державами в межах цільового фінансування. Суб'єкт впливу: міжнародні організації, іноземні держави. Мета: реалізація широкого кола цілей від колективної екологічної безпеки та ліквідації наслідків екологічних катастроф до формування прецеденту власної присутності на ринку екологічного підприємництва в рекреаційно-туристичній сфері України. Інструменти впливу: міжнародні екологічні програми; екологічні гранти; надання позик на екологічні проекти; і т.п. Загрози при застосуванні: складність адміністрування; можливість міжнародних колізійних ситуацій; постійна загроза відмови в фінансуванні; тощо.

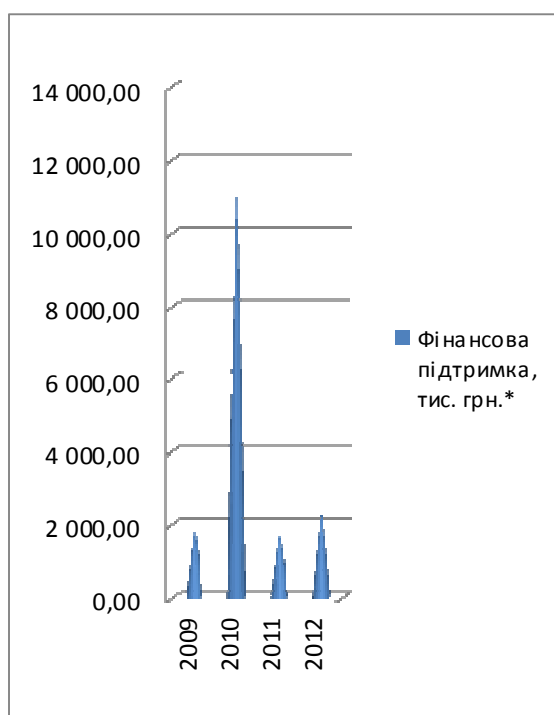

Рис.1 - Фінансова підтримка розвитку туризму в Україні в період з 2009 по 2012 роки.

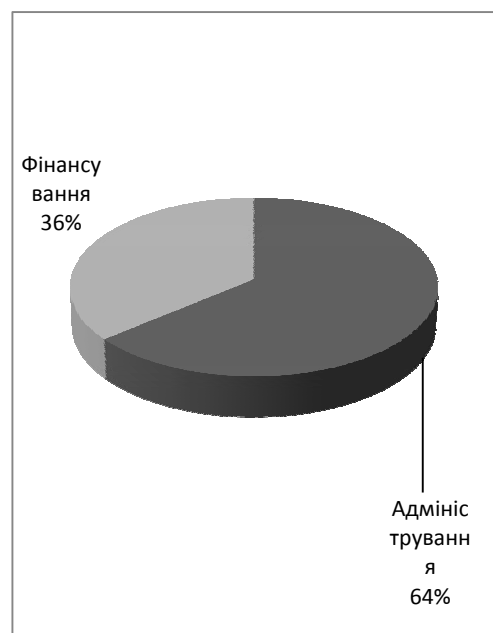

Рис.2 – Показники витрат на фінансування туризму у 2012 р.

* У 2012 році статтю видатків «фінансова підтримка розвитку туризму об'єднали зі статтю видатків «фінансова підтримка створення умов безпеки туристів та розбудови туристичної інфраструктури міжнародних транспортних коридорів та магістралей в Україні».

Аналізуючи показники фінансової підтримки розвитку туризму в період за 2009-2012 роки, можна прийти до висновків, що зазначена сфера фінансується за залишковим принципом [3-6] (рис.1,2). Держава Україна фактично повністю скорочує свою присутність в туристичній сфері, як партнера, залишаючись в ній лише як наглядач. Зазначені висновки повністю підтверджуються діаграмою витрат на адміністрування та фінансування туризму в Україні за 2012 рік, де витрати на адміністрування складають 64% від розміру всього фінансування. Іншими словами держава витрачає 2/3 коштів передбачених на розвиток туризму на заробітню платню чиновників, паливно - мастильні матеріали для службових автомобілів і т.п. Хоча, як зазначають С.К.Харічков та С.Г. Нездоймінов, в країнах з розвинутою туристичною індустрією виділяються значні кошти на просування власного туристичного продукту на міжнародний туристичний ринок, що обумовлено, насамперед, високими вимогами сучасних туристів відносно отримання загальної інформації про країну, яка формує її туристичний імідж і виділяє між інших країн. Оскільки в результаті країна має: доволі швидке повернення витрачених коштів, зростання національного доходу, покращення зайнятості населення, збільшення надходження валюти та поліпшення платіжного балансу і екологізації інфраструктури країни [6].

Висновки: Найбільш оптимальною формою для побудови системи інституціональних підходів розвитку екологічного підприємництва в рекреаційно-туристичній сфері є, у зв'язку з її поліфакторністю, форма комплексної конвергенції. Динамічність структури економічних відносин обумовлює необхідність формування одразу декількох інституціональних підходів розвитку екологічного підприємства, що дозволить застосовувати в залежності від наявної еколого-економічної ситуації найбільш прийнятний інституціональний підхід, що створюватиме умови до максимізації коефіцієнту корисної дії. Зловживання будь-яким з інституціональних підходів неминуче призведе до негативних змін в об'єкті впливу, що носитимуть тимчасовий чи незворотний характер.

Список літератури

1. *Корытцев М.А.* Институциональный экономический анализ в контексте методологической проблематики экономической науки//Экономический вестник Ростовского государственного университета. – Т. № 6. - № 3. – С. 95 – 108.
2. *Носова О.В.* Институциональні підходи до дослідження перехідної економіки//Економічна теорія. – 2006. - № 2. – С. 25 – 36.
3. *Закон України* “Про Державний бюджет України на 2012 р.” від 22.12.2011 р.// № 244 Офіційний вісник України від 30.12.2011р., № 100, / Спеціальний випуск № 100/1 /, стор. 9, стаття 3696, код акту 59804/2011.
4. *Закон України* “Про Державний бюджет України на 2011 р.” від 23.12.2010 р.//Офіційний вісник України від 31.12.2010 р., / № 99/1 /, стор. 9, стаття 3541, код акту 54194/2010.

5. Закон України “Про Державний бюджет України на 2010 р.” від 27.04.2010 р.//Офіційний вісник України від 11.05.2010 р., № 32, стор. 10, стаття 1155, код акту 50889/2010.

6. Закон України “Про Державний бюджет України на 2009 р.” від 26.12.2008 р.//Відомості Верховної Ради України від 15.05.2009 р., № 20, / № 21-22 /, стор. 680, стаття 269.

7. Харічков С.К., Нездоймінов С.Г. Туризм як ключовий сектор стратегії “зеленої економіки”//Економіка Крима. - 2012. - №1 (38). - С. 52-56.

Институциональные подходы развития экологического предпринимательства в рекреационно-туристической сфере.

Полянничко Е.В.

Определено содержание институциональных подходов развития экологического предпринимательства. Выполнена систематизация существующих доктринальных форм институциональных подходов развития. Рассмотрены институциональные подходы развития экологического предпринимательства в рекреационно-туристической сфере.

Ключевые слова: экологическое предпринимательство, институциональный подход, рекреационно-туристическая сфера, туризм, рекреация.

Institutional approaches to the development of environmental entrepreneurship in the recreational and touristic sphere.

Polyanichko O.V.

The meaning of the institutional approaches to the development of environmental entrepreneurship is determined. The systematization of existing scientific forms of institutional approaches to the development is given. The institutional approaches to the development of environmental entrepreneurship in the recreational and touristic sphere are considered.

Key words: environmental entrepreneurship, institutional approach, recreational and touristic sphere, tourism, recreation.